

THEOPHRASZTOSZ

JELLEMRAJZOK

FORDÍTOTTA ÉS A JEGYZETEKET ÍRTA
SZEPESSY TIBOR

TARTALOM

Bevezetés

- 1. A tettetés**
- 2. A hízelgés**
- 3. A szószátyárság**
- 4. A bárdolatlanság**
- 5. A magakelletés**
- 6. A megátalkodottság**
- 7. A fecsegés**
- 8. A rémhírterjesztés**
- 9. A szégyentelenség**
- 10. A zsugoriság**
- 11. Az otrombaság**
- 12. A tapintatlanság**
- 13. A túlbuzgóság**
- 14. A szórakozottság**
- 15. A gorombaság**
- 16. A babonaság**
- 17. Az elégedetlenség**
- 18. A bizalmatlanság**
- 19. A visszataszítótság**
- 20. A modortalanság**
- 21. A nagyizolás**
- 22. A fukarság**
- 23. A hengegés**
- 24. A góg**
- 25. A gyávaság**
- 26. Az oligarchia**
- 27. Az örökifjúság**
- 28. A rágalmazás**
- 29. A bűnpártolás**
- 30. A haszonlesés**

Bevezetés

Vizsgálódásaim során már korábban is sokat törtem a fejemet, s alighanem mindig fejtörést fog okozni, miért van az, hogy Görögország ugyan egyazon éghajlat alatt fekszik, és a görögök mind hasonló neveltetésben részesülnek, a lelki alkatunk mégsem azonos. Ezért én, Polüklész¹ - mint aki huzamos ideje figyelem az emberi természetet, és kilencvenkilenc esztendő óta értem meg, azonkívül sok és különféle természettel kerültem kapcsolatba, és aprólékos gonddal összehasonlítottam a derék és a hitvány embereket -, szükségesnek éreztem könyvben megírni, hogyan viselkedik mindegyikük az életben. Bemutatom hát neked fajtánként, hányféle jellem tartozik a két csoporthoz, és melyiknek milyen a szokványos magatartása: mert úgy vélem, Polüklész, derekabbak lesznek a fiaink, ha olyan feljegyzések maradnak rájuk, melyek útmutatásával a legjelesebbek társaságát és barátságát fogják majd választani, hogy ők se legyenek alábbvalóak. De hadd térjek máris a tárgyra: te csak kövess nyomon, és jól figyelj, vajon jól beszélek-e. Először a tettetés képviselőiről fogok szólni, mellőzve a bevezetést és a téma körvonalazását. Kiindulok tehát elsőnek a tettetésből és annak meghatározásából, aztán pedig lefestem, milyen a tettető, és melyik csoportba sorolhatjuk; s ugyanígy igyekszem majd a többi lelki hajlamról is, ahogyan elterveztem, fajták szerint világos képet adni.

¹ *Polüklész* - III. Philipposz makedón király (uralkodott i. e. 323-tól 317-ig) feleségének, Eurüdikének a tanácsadója. Neki ajánlotta művét Theophrasztosz (kb. i. e. 372-287), ha ugyan a Bevezetés szövege nem késői betoldás.

1. A tettetés

Tömören fogalmazva, a tettetést úgy foghatjuk fel, mint szavakban és tettekben megnyilvánuló, alantas célzatú színlelést.

Tettető az az ember, aki haragosaihoz közeledve „csevegni óhajt és nem civakodni”; szemtől szembe magasztalja azokat, akik ellen titkon áskálódott, s ha bajba keverednek, „együtt érez velük”; „megbocsát” az őt rágalmazóknak, és „nem haragszik” a rá szórt szidalmakért; a sérelmeiket felpanaszolókkal „tárgyilagos hangnemben” beszél; aki sürgősen akar vele találkozni, arra rászól, hogy „jőjön később”; sohasem árulja el, amit már csinál, hanem azt mondja, hogy „tervbe vette”; szokása elhitetni, hogy „csak az imént érkezett”, vagy hogy „későn jött”, és hogy „gyengélkedett”; a kölcsönt vagy baráti támogatást kérőknek bőkezűen ad, de hozzáfűzi, hogy „nem veti fel a pénz”; ha van eladnivalója, azt mondja, hogy „nem adja el”, ha meg nincs, azt, hogy „elad”; teszi, hogy „nem hallotta”, amit hallott, kijelenti, hogy „nem látta”, amit látott, az ígéreteire pedig „nem emlékszik”; és gyakran mondogatja, hogy „gondolkozni fog rajta”, „fogalma sincs róla”, „furcsának tartja”, „ez már neki is eszébe jutott”. Általában jellemzők rá az olyanfajta kifejezések, mint „nem hiszem”, „fel nem foghatom”, „meg vagyok döbbenve”, és hogy „szavaidból ítélve nagyon megváltozott”, „egészen másként mesélte nekem”, „számomra elképzelhetetlen a dolog”, „beszélj be másvalakinek”, „nem tudom, neked ne higgyek, vagy az ő szavában kételkedjem”, „csak vigyázz, ne légy túl hiszékeny”.

Ilyen hangnemet és körmönfonttságot, ilyen visszatérő fordulatokat találunk a tettetőknél; az efféle éppen nem egyenes, hanem kétszínű jellemektől őrizkednünk kell - a viperáknál is veszélyesebbek.

2. A hízelgés

A hízelgést úgy foghatnánk fel, mint becstelen, de a hízelgő számára hasznos érintkezési módot.

Hízelgő az az ember, aki sétálópartneréhez így beszél: „Veszed észre, milyen csodálattal néznek rád az emberek? Ez senkivel a városban elő nem fordul, csak veled. Hogy dicsértek tegnap is a Csarnokban!² Több mint harminc ember üldögélt ott, de mikor arról került szó, ki a legderekből, mind rajtad kezdte a sort, és a te nevednél kötött ki.” Ilyen és hasonló szavak kíséretében a másik köpenyéről eltávolít egy gyapjúszálát, ha pedig a szél polyvát sodort a szakállára, felcsipenti, és rámosolyogva ezt mondja: „Lám-lám, két napja nem találkoztam veled, s egészen szürke lett a szakállad, ámbár éveid számához képest olyan fekete, mint senki másé.” Ha „barátja” megszólal, a többieket csendre inti, magasztalja őt, ha énekel, s alig fejezte be, egy „bravó”-val juttatja kifejezésre elragadtatását: sületlen élceit hahotával fogadja, s még köpenyét is a szájába gyömöszöli, mint aki másképp abba sem bírná hagyni a nevetést; a szembejövőkre megálljt parancsol, „míg őurasága el nem vonul”; a gyermekeinek almát-körtét vesz ajándékba, apjuk szeme láttára nyújtja át nekik, s miközben babusgatja a kicsiket, így lelkesedik: „Kiváló atya magzatjai”; ha cipőt vásárol vele, rászól, hogy „a lábad kecsesebb vonalú ennél a sarunál”; ha amaz valamelyik barátjához indul, előreszalad a hírrel, hogy „látogatóba jön hozzá”, aztán visszafordulva közli, hogy „bejelentettelek”. Természetesen a női holmik piacán is hajlandó bármit felhajtani; a lakomázók közül elsőnek dicséri meg a vendéglátó borát, és mellette lebzsel, hogy elmondhassa: „Milyen pompás a konyhád”, aztán felemel valamit az asztalról és kijelenti: „Ez ám a nagyszerű falat!”; megtudakolja tőle, nem fázik-e, nem óhajt-e betakaródnál, ne terítsen-e rá valamit, s persze mindezt közel hajolva hozzá, a fülébe súgja; ráfüggeszti a tekintetét, úgy cseveg a többiekkel, a színházban elveszi a szolgától és saját kezűleg igazgatja alája a párnát; állítja, hogy a háza „építészeti remekmű”, hogy a földje „kitűnően gondozott”, s hogy a róla készült kép „megszólalásig hű”.

Egészében véve tehát a hízelgő, láthatjuk, mindig azt mondja és teszi, amivel úgy gondolja, hogy megkedvelteti magát.

² a Csarnokban - vagyis az athéni agorán emelkedő Tarka Csarnokban.

3. A szószátyárság

A szószátyárság gondolatok terjengős és zagyva előadása.

Szószátyár az az ember, aki akármilyen vadidegen mellé odatelepszik, és először is dicshimnusz zeng a feleségéről; aztán azt kezdi mesélni, milyen álmot látott az éjszaka; aztán töviről hegyire elmondja, milyen fogásokból állt az ebédje; aztán, ha már eddig jutott a beszédben, szóvá teszi, mennyivel hitványabbak a ma élő emberek az ősök nemzedékénél; milyen olcsó lett a búza a piacon; milyen sok idegen települ be a városba; meg hogy a Dionüszosz-ünnepek³ óta hajózható a tenger, hogy szebbek lennének a vetések, ha Zeusz több esőt adna; hogy jövőre melyik földet fogja művelni; hogy milyen nehéz a megélhetés; hogy Damipposz állíttatta a misztériumokon a legnagyobb fáklyát, hogy hány oszlopa van az Ódeionnak⁴; közli, hogy „tegnap okádtam”, hogy milyen nap van éppen, hogy Boédromiön hónapra⁵ esnek a misztériumok, Püanopsziön hónapra az Apaturia-ünnep, Poszeidón havára⁶ pedig a falusi Dionüszosz-ünnepek - s amíg valaki eltűri a társaságát, nem tágít mellőle.

Az ilyen emberek elől sebes vágóban kell menekülnie mindenkinek, ha nem akar hidegletést kapni; mert nehéz dolog a védekezés olyanok ellen, akik sem a szabad idődre, sem a munkaidőre nincsenek tekintettel.

³ a Dionüszosz-ünnepek - tavaszra, március-áprilisra estek.

⁴ az Ódeionnak - Ódeion zenei előadások céljaira emelt épület volt az athéni Akropolisz lábánál.

⁵ Boédromiön hónapra - azaz szeptember végére, október elejére. A Püanopsziön hónap ezután következett.

⁶ Poszeidón havára - vagyis december végére, január elejére.

4. A bárdolatlanság

A bárdolatlanságot úgy foghatnánk fel, mint a jó modor nem ismerését.

Bárdolatlan az az ember, aki kükeónt iszik,⁷ és úgy megy el a népgyűlésre; makacsul állítja, hogy a mirtuszolaj cseppet sem kellemesebb illatú a kakukkfűnél; olyan sarut visel, hogy lötyög a lábán; a hangja csevegés közben is harsog; barátaiban és rokonaiban nem bízik, szolgálai előtt viszont a legfontosabb dolgait is kitergeti, s földjén, a nála dolgozó napszámosoknak számol be a népgyűlésen történekről; ha leül, térde fölé húzza a ruháját, hogy a szemérméig látni; az utcán sem nem csodálkozik, sem meg nem lepődik semmin, de ha marhát, szamarat vagy kecskét vesz észre, azt földbe gyökerezett lábbal bámulja. Rendszerint az éléskamrából szed elő valamit, úgy eszik, s a bort keveretlenül issza; suttyomban szerelmével ostromolja kenyérfőző rabnőjét, aztán vele együtt örli meg a magának és egész háza népének szükséges lisztet; míg reggelizik, egyszersmind az igásállatait is ellátja; ha valaki kopogtat az ajtón, személyesen megy elébe, odahívja a kutyát, s az orrát megpaskolva közli: „Ő a házam és a telkem őre”; bárkitől vesz át pénzt, fitymálva méricskéli, s mert szerinte „túl kopott”, mást követel helyette; ha kölcsönadott valamit, akár az ekét, akár egy kosarat, sarlót vagy zsákot, s ez éjjel, álmatlanul forgolódva, az eszébe ötlik, nyomban felkel, hogy visszakérje; ha lemegy a városba, mindjárt az első szembejövőt kikérdezi, mennyibe került a bőr és a sózott hal, s vajon aznap tartja-e az arkhón⁸ az újhöldünnepet,⁹ aztán rögtön tudatja vele abbéli szándékát is, hogy „a városba leérve megnyiratkozik”, és hogy „együttal elhozza Arkhiasztól a sózott halat”; szokása fürdőben énekelni; a sarujába pedig szögeket ver.¹⁰

⁷ *kükeónt iszik* - a kükeónt árpalisztból, kecskesajtból és borból készítették.

⁸ *az arkhón* - Athén legfőbb tisztviselőit (szám szerint kilencen voltak) nevezték arkhónoknak.

⁹ *az újhöldünnepet* - az újhöld napja ünnepnek számított; ilyenkor vásárokat tartottak.

¹⁰ *a sarujába ... ver* - a sarut általában varrták, csak a „bárdolatlan” szögezi.

5. A magakelletés

A magakelletés, hogy fogalmilag körülhatároljuk, nem jó célzatú, tetszést hajhászó érintkezési mód.

Kétségkívül magakellető az az ember, aki a másokra már messziről ráköszön, „nagy hatalmú férfiú”-nak címezi, valósággal körüludvarolja, két kézzel kapaszkodik belé, és nem engedi tovább, aztán egy darabon vele tart, megkérdezi, mikor láthatja viszont, s áradozó szavakkal vesz tőle búcsút; ha bírói tárgyalásra idézik, nemcsak az általa támogatott, de a szemben álló fél rokonszenvét is ki szeretné vívni, hogy „elfogulatlan”-nak tartsák; az idegeneket biztosítja, hogy „közelebb járnak az igazsághoz”, mint polgártársai; ha lakomára hivatalos, a házigazdával előhivatja a gyermekeit, s mikor a kicsik bejönnek, úgy találja, „jobban hasonlítanak apjukra, mint füge a fűgére”, átöleli, babusgatja, maga mellé ülteti őket, egyikkel-másikkal játszani kezd, sőt ő vezényli, hogy „fel-száll”!, „lemerül!”, a többit hagyja elaludni az ölében, bár meg sem moccanhat tőlük.

Unos-untalan nyiratkozik, a fogait hófehéren tartja, egyik elegáns ruhát veszi a másik után, és illatos kenőcsöt használ; az agorán a pénzváltók asztalait látogatja, a tornacsarnokok közül abban időzik, ahol az ephéboszok¹¹ gyakorlatoznak, a színházban pedig, ha előadás van, a sztratégoszok¹² közelében foglal helyet; magának semmit sem vásárol a piacon, ismerőseinek viszont Büzantionba sót, Küzikoszba spártai kutyákat, Rhodoszba hüméttoszi mézet küld, s efféle ténykedéseit városszerte elmeséli. Természetesen neki jut eszébe, hogy majmot neveljen, hogy titüroszmadárra,¹³ szicíliai galambokra, őzcsontból készült játékkockákra, thuriói hasas olajosedenyekre, görbe spártai botokra, perzsa figurákkal telehímzett függönyre tegyen szert, s hogy legyen egy homokos talajú kis tornacsarnoka labdapályával; ezt aztán, körbe-kilincselve a filozófusokat, szofistákat, vívókat és zenészeket, előadások céljára ajánlja fel, ő maga pedig az előadások alkalmával utolsónak érkezik, hogy a nézők megjegyezhesék egymás közt: „Íme, a csarnok tulajdonosa!”

¹¹ az ephéboszok - így hívták az athéni ifjakat a nagykorúság elérése után.

¹² sztratégoszok - magas rangú athéni hivatalnokok.

¹³ titüroszmadárra - közelebről meg nem határozható, nyilván ritka vagy egzotikus madárfajta.

6. A megátalkodottság

A megátalkodottság szégyenletes tettekhez és szavakhoz való ragaszkodás.

Megátalkodott az az ember, aki gátlástalanul esküdzik, fittyet hány a hírhedtségére, mester a gorombáskodásban; ami a jellemét illeti, közönséges, erkölcstelen és mindenre kapható; magától értetődik, nem áll színjőzanon is álarcot ölteni és eljárni a kordaxot¹⁴ valamilyen komédia táncosai között; a mutatványosok bódéjában ő megy körbe, és szedi be mindenkitől a bronzgarast, és közelharcot vív azokkal, akik szabad jegyük birtokában ingyen akarják nézni a látványosságot; kitűnő korcsmáros, bordélyház-tulajdonos, vámszedő válik belőle, egyáltalán, semmi megvetésre méltó foglalatosságot nem utasít vissza, hanem kikiáltónak, szakácsnak, kockajátékosnak is elszegődik; anyjára nem visel gondot, vád alá helyezik lopásért, s a börtönben több időt tölt, mint otthon. Sorolhatnánk őt azok közé is, akik maguk köré csődítik az alja népet, és szoba elegyednek a járókelőkkel, aztán rekedten harsogó hangon szitkozódnak és vitatkoznak velük. Egyesek persze közben jönnek, mások úgy mennek tovább, hogy végig sem hallgatták, tehát kinek közlendője elejét, kinek a végét, kinek egy részét mondja csak el, ahhoz azonban ragaszkodik, hogy megátalkodottságát ne máskor, hanem valami nagy ünnepen bocsássa közszemlére. Elboldogul egyszerre több perrel is, s ha itt alperes, amott meg felperes, az egyik alól esküvel kimentti magát, a másikon viszont megjelenik, ruhája redőibe iratcsomót rejtve és aktaköteggel a kezében; attól sem riad vissza, hogy amíg egy sereg szatócs „harcát irányítja”, egyszersmind ne hitelezzen is nekik, mégpedig drachmánként napi másfél oboloszért,¹⁵ s hogy mikor sorba járja a lacikonyhákat, az élőhalárudákat és a sózotthalboltokat, üzletelése kamatait ne a pofazacskójába „szedje be”.

Kellemetlen emberfajta ez, a szájuk egyhamar szitokra áll, s olyan harsogó hangon beszélnek, hogy a piac és minden üzlet tőlük visszhangzik.

¹⁴ *eljárni a kordaxot* - a kordax az athéni ókomédia buja, leplezetlenül érzéki tánca volt; magára adó polgár legfeljebb nézte, de nem „járta”.

¹⁵ *drachmánként ... másfél oboloszért* - tehát uzorakamatért, mert az obolosz a drachma egyhatod része volt.

7. A fecsegés

A fecsegést, ha valaki a meghatározására kíváncsi, szertelen beszélgethették nevezhetnénk.

Fecsegő az az ember, aki boldog-boldogtalant azzal torkol le - kezdje amaz a beszélgetést bármiről -, hogy „nincs igaza”, meg hogy ő „erről mindent tud”, és csak hallgasson rá az illető, „tőle felvilágosítást kaphat”; ha a másik válaszol, ő közbevág: „ne feledd, amit mondani akartál”, „jó, hogy figyelmeztetsz”, „ugye, milyen hasznos a csevegés”, „ezt el is felejtettem”, „igazán hamar átláttad a dolgot”, „régóta figyelem, ugyanoda lukadsz-e ki, ahová én”, mondja, és más efféle kezdőformulákat eszel ki, hogy beszélgetőtársába belefojtsa a szót; ha egyenként már mindenkit holtra fárasztott, nagy bőszen a csoportosulok és egybegyűlteket ellen vonul, akiket aztán teendőik végzése közben futamít meg; ha be-beállít az iskolákba és a tornacsarnokokba, gátolja a gyermekeket a tanulásban, annyit fecseg edzőiknek és tanáraiknak; hiába búcsúzik el valaki többször is tőle, ő konokul vele tart, és egészen hazáig kíséri; ha a népgyűlésről szerzett értesüléseit adja tovább, mellesleg elmeséli a két szónok¹⁶ hajdani, Arisztophón alatt megesett összecsapását, a Lüsandrosz és a spártaiak közti vitát, hogy ő maga egykor milyen beszédekkel szerzett közmegebecsülést a nép előtt, s előadását teletűzdeli a tömegre szórt vádakkal, mígnem hallgatói vagy elvesztik a fonalat, vagy álomba szenderülnek, vagy a kellős közepén faképnél hagyják, és odébbállnak; ha törvényszék tagja, nem lehet ítéletet hozni, ha színházban ül, nem lehet figyelni, ha lakomán vesz részt, nem lehet enni tőle, de hát mondja is, hogy „nehéz ám a fecsegőnek hallgatnia”, hogy „mintha motolla lenne a nyelve”, s hogy „akkor sem hallgatna, ha a fecskénél is fecsegőbbnek tartanák”; a gúnyolódást pedig fel sem veszi, még saját gyermekeitől sem, akik alváshoz készülődve, így biztatják beszédre: „Apu, fecsegj egy kicsit nekünk, hadd álmosodjunk el!”

¹⁶ *a két szónok* - a makedónpárti Aiszkhinész és a makedónellenes Démoszthenész. *Arisztophón* athéni államférfi volt az i. e. 5. és 4. század fordulóján, *Lüsandrosz* pedig (meghalt 395-ben) spártai hadvezér. Mindezek az események a „fecsegő” korában már a régmúlthoz számítottak.

8. A rémhírterjesztés

A rémhírterjesztés nem létező események és megállapítások kitalálása, melyeket aztán a rémhírterjesztő hiteleseknek igyekszik feltüntetni.

Rémhírterjesztő az az ember, aki alighogy összeakadt a barátjával, magából kikelve és cinkos mosollyal fogja vallatóra: „Honnan jössz?”, „Van valami híred?”, „Hát erről és erről semmi újságot nem tudsz mondani?”, és türelmetlenül faggatja tovább: „Frissebb újság nincsen?”, „Pedig pompás hírek keringenek!”, aztán válasza sem hagyva időt, így szól: „Mit mondasz? Nem hallottad?! Akkor, gondolom, én lakathatlak jól friss hírekkel!” És neki mindig van ismerőse, vagy „egy katona”, vagy „a fuvolajátékos, Aszteiosz rabszolgája”, vagy „Lukon, a vállalkozó”, aki „épp abból a csatából érkezett”, s akinek beszámolóját állítólag hallotta. Hírforrásai ugyan olyanok, hogy soha senki meg nem lelhetné őket, mégis rájuk hivatkozva meséli el, hogy „Polüperkhón és a király győztek a csatában, Kasszandrosz fogságba esett”,¹⁷ s ha valaki azt találja mondani neki: „És te elhiszed ezt?”, nyomban kijelenti, hogy „hiszen a dolog nyílt titok a városban”, „egyre tovább gyűrűzik a híre”, és „mindenki elbeszélése egybehangzó”, mert „ugyanazokat a részleteket mesélik a csatáról”, mely „iszonyatos vérfürdő volt”. Számára „áruló jel” az államférfiak arckifejezése is: úgy látja, valamennyiüké „gyökerelesen megváltozott”. „Fél füllel azt is hallotta”, teszi hozzá, hogy amazok egy házban rejtegetnek valakit, aki már öt napja megjött Makedóniából, s akinek „minderről pontos tudomása van”. S története befejezéseként a lehető legmeggyőzőbb hangon így sopánkodik: „Szegény, szerencsétlen Kasszandrosz! Veszed észre, mire képes a sors? Pedig mekkora hatalma volt!”, aztán hozzáfűzi: „De erről egyedül te tudhatsz ám!” (holott az egész várost rég körülalpalta a hírrel).

Az ilyen embereken mindig csodálkoztam: ugyan mi céljuk lehet a rémhírterjesztéssel? Hiszen nem csupán hazudnak, de még hasznuk sincs belőle! Sokan vannak közöttük, akik a fürdőben csapatostul vonzzák maguk köré az embereket, s közben eltűnik a ruhájuk, akik a Csarnokban győztesen vívnak meg egy szárazföldi vagy tengeri ütközetet, de távollétük miatt pert veszítenek, vagy akik szóban városokat vesznek ugyan be rohammal, viszont lemaradnak a vacsoráról. Bizony, felettébb nyomorúságos foglalkozás az övék: melyik csarnokban, melyik műhelyben, az agora melyik részén nem ácsorogtak már naphosszat, míg végül hallgatóiknak szólni sincs erejük többé, annyira belefáradtak az ő hazug történeteikbe?

¹⁷ *Polüperkhón ... esett* - a rémhírterjesztő a Nagy Sándor halálát (i. e. 323) követő időkre, a makedón hatalmi harcok egyik epizódjára céloz: tudni véli, hogy a mindössze négyesztendő makedón király és gyámja, Polüperkhón csatát nyertek, a trónkövetelő Kasszandrosz ellenében, holott ennek éppen az ellenkezője történt.

9. A szégyentelenség

A szégyentelenség, hogy meghatározásba foglaljuk, jó hírünknek becstelen nyereszkedés érdekében történő elhanyagolása.

Szégyentelen az az ember, aki előbb elmegy valakihez, s noha épp ő károsította meg, kölcsönt kér tőle, aztán áldozatot mutat be az isteneknek, de ő maga máshol ebédel, az áldozati húst pedig besózta, és mind félrerakja; vendégségben odaszólítja az inasát, húst és kenyeret emel le az asztalról, s mindenki füle hallatára e szavakkal nyomja a markába: „Lakjál jól, Tibeiosz!”; bevásárlóútján emlékezetébe idézi a mészárosnak, ha valami szívességet tett neki, közben a mérleg mellett ácsorogva, lehetőleg húst vagy hús híján levesbe való csontot vet a serpenyőre, s ha megkapja, akkor jó, ha meg nem, felragad a pultról egy darabka belet, és nagy nevetve azzal távozik; ha vendégei számára színházjegyet vesz, a ráeső hányadot nem fizeti ugyan ki, mégis velük együtt nézi végig az előadást, sőt a másnapi előadásra gyermekeit és azok nevelőjét is eltereli; aki olcsón vásárolt holmit visz haza, arra ráparancsol, hogy egy részét neki adja át; idegenek házába megy árpát, olykor akár polyvát is kölcsönkérni, és erősködik, hogy hitelezői mindezt még szállítsák is el hozzá; de ugyancsak ő az is, aki odamegy a fürdőben lévő bronzüstökhöz, megmeríti bennük a kancsót, s hiába kiabál rá a fürdős, saját kezűleg locsolja végig magát, aztán elmenőben visszaszól, hogy végzett a mosdással, és hogy: „Ezúttal semmi borraivalót nem kapsz!”

10. A zsugoriság

A zsugoriság szerfeletti takarékoskodás az anyagiakkal.

Zsugori az az ember, aki hó végén még fél obolosznyi kamatot is házhoz megy behajtani; ha pikniken van, számon tartja, ki-ki hány serleggel ivott, és a lakomázók közül ő mutatja be a legszegényesebb áldozatot Artemisznek; ha valaki potom pénzen vásárolt neki egyet-mást, és átnyújtja a számlát, ő minden tételt méregdrágának talál; ha a szolgálója egy csészét vagy tányért összetör, napi élelmiszeradagjából vonja le az árát; ha felesége elejt egy háromfillérest, képes bútorokat, fekhelyeket, szekrényeket széttologatni és a takarók között turkálni utána; ha valamit áruba bocsát, annyiért ad túl rajta, hogy a vevő ne járhasson jól; hozzá nem járulna, hogy kertjében megkóstolják a fügét, hogy átvágjanak a telkén, hogy egyetlen szem földre hullott olajbogyót vagy datolyát fölemeljenek; és minden áldott nap ellenőrzi, vajon a határkövek változatlanul a helyükön vannak-e. Ugyancsak ő az, aki késedelmes fizetés esetén eljárást indít, és kamatos kamatot szed; ha démosztársait¹⁸ vendégül látja, cafatnyi hússzeleteket tétet elébük; a bevásárlásból üres kézzel érkezik haza; feleségére ráparancsol, hogy ne adjon kölcsön se sót, se lámpabelet, se köménymagot, se majorannát, se darát, se gyapjúszalagot, se áldozati kalácsot, mert, úgymond, „ezek az apróságok egy év alatt sokra mennek”. És általában: a zsugoriak pénzesládáit, bárki láthatja, belepi a penész, kulcsaik rozsdásak, ruhájuk a combjukat sem takarja, parányi olajosedényből kenekednek, a hajukat tövig nyíratják, szándójukat csak délben veszik fel, a tisztítósoknak pedig lelkükre kötik, kezeljék a köpenyüket sok fehér földdel, nehogy gyorsan piszkolódják.

¹⁸ *démosztársait* - Athén 174 démoszra, területi-közigazgatási egységre oszlott.

11. Az otrombaság

Az otrombaság, nem nehéz meghatározni, tolakodó és ízléstelen bohóckodás.

Otromba az az ember, aki szabad nőknek, valahányszor találkozik velük, ruháját felrántva, a szemérmét mutatja; a színházban akkor tapsol, mikor a többiek abbahagyják, és azt füttyüli ki, akit mindenki más gyönyörűséggel hallgat; ha elcsendesedik a nézőtér, ő emelt fejjel bőfögni kezd, hogy a körülötte ülők figyelmét magára vonja; ha zsúfolásig tele az agora, ő a dió-, mirtusz-bogyó- és gesztenyeboltokhoz ballag, aztán ott téblábol és csemegézget, szóba elegyedve egy-egy áruval; a járókelők közül azt is nevére szólítja, akivel nincs ismeretségben; akiket valahová sietni lát, azokat marasztalni igyekszik; aki nagy fontosságú pert veszített, és épp távozóban van a törvényszékről, annak melléje szegődik, és melegen gratulál; maga vásárol be, és maga bérel fuvoláslányt, a szembejövőknak megmutogatja szerzeményeit, és mindjárt elhívja őket lakomára is, és a borbély műhely vagy az illatszerbolt ajtajába állva jelenti be, hogy hamarosan tökrészegre issza magát.

12. A tapintatlanság

A tapintatlanság a másik ember számára kellemetlen érintkezési mód.

Tapintatlan az az ember, aki munkában nyakig ülő barátját keresi fel, hogy a szívét kiöntse; szerelmének akkor ad szerenádot, mikor a lány lázas beteg; éppen egy jótállás miatt már elítélthez fordul a kéréssel, hogy vállaljon kezességet érte; ha tanúvallomásra készül, csak az ítélet meghozatala után érkezik; valahányszor esküvőre hívják, vádbeszédet tart az asszonyi nem ellen; aki hosszú útról alighogy hazatért, azt sétára invitálja; mindig akkor hoz többet ígérő vevőt, ha az áru már elkelt; mikor egy dolgot már mindenki hallott és ért, ő kapja magát, és előről elmagyarázza az egészet; lelkesen töri magát olyasmiért, amit a másik nem szeretne, de szégyell visszautasítani; ha valaki áldozatot mutat be, és költséges lakomát rendez, ő akkor megy hozzá behajtani a kamatot; ha jelenlétében egy szolgát korbácsolnak, mindjárt elmeséli hajdani szolgája esetét, aki hasonló ütlegetés után akasztotta fel magát; ha döntőbíráskodáson vesz részt, egymásnak ugrasztja a feleket, pedig mindkettő szívesen kiegyeznék; ha pedig táncolni támad kedve, olyan partnert választ, akiben még egy csepp ital sincs.

13. A túlbuzgóság

A túlbuzgóságot nyilvánvalóan valamiféle, szavakban és tettekben megnyilvánuló, jóindulatú tettetésnek foghatjuk fel.

Túlbuzgó az az ember, aki olyan ígéretekkel áll elő, melyeket később nem tud teljesíteni; hiába tartanak valamit egyhangúan igazságosnak, ő csak hajtja a magáét, míg le nem hurrogják; erőszakosan több bort kevertet a szolgával, mint amennyit a vendégek meg tudnak majd inni; a civakodókat akkor is szétválasztja, ha nem ismerősei; kalauznak ajánlkozik egy ösvényen, le is tér az országútról, de aztán fogalma sincs, merrefelé tart; a hadvezérhez azzal a kérdéssel fordul: mikorra tervezi a csatát, és milyen jelszót ad ki harmadnapra; apjának hírül viszi, hogy anyja már lefeküdt a hálószobában; ha az orvos nem javasolja, hogy a gyengélkedőnek bort adjon, ő, úgymond, „igenis, próbát tesz vele”, és alaposan leitatja betegét; ha egy asszony meghal, a síremlékre az illető nevéen és származási helyén kívül mindjárt a férje, az apja és az anyja nevét is felírítja azzal a kísérőszöveggel, hogy „mindegyikük nemes jellem volt”; eskütétel előtt pedig biztosítja a körülállókat, hogy „már eddig is rengetegszer esküdtem.”

14. A szórakozottság

A szórakozottság, meghatározásként elmondhatjuk róla, a lélek szavakban és tettekben megnyilvánuló tunyasága.

Szórakozott az az ember, aki számol a kövecseivel, és kihozza a végösszeget, mégis a mellette ülőtől kérdezi meg: „Mennyi is az eredmény?”; ha alperes, és éppen tárgyalásra kellene mennie, feledékenységeben vidékre utazik; ha beül a színházba, végül egyedül marad a nézőtéren, mert közben elaludt; ha sokat evett, és éjszaka felkászálódik, hogy kimenjen az árnyékszékre, megmarja a szomszéd kutyája; ha kapott valamit, és saját kezűleg teszi el, később hiába kutat utána, nem tudja megtalálni; ha valaki bejelenti neki, hogy egyik barátja elhunyt, vegyen részt a temetésén, ő elkomorult arccal és könnyekkel a szemében jegyzi meg: „Isten éltesse!” Ugyancsak rá vall, hogy amikor kölcsönadott pénzét visszakapja, tanúkat hív; télvíz idején azon veszekszik a szolgálójával, miért nem vásárolt uborkát; fiait addig nógatja birkózásra és futásra, míg holtra nem fáradnak; vidéken, mikor maga főzi a lencsét, kétszer vet sót a lábosba, úgyhogy az étel ehetetlenné válik; ha zuhog az eső, ő úgy véli, hogy „bizony elbűvölően ragyognak a csillagok” (bezzeg a többiek inkább szuroksötétről beszélnek); s ha valaki megkérdezi tőle: „Mit gondolsz, hány halottat vittek már át a Szent kapun?”,¹⁹ ő így válaszol: „Bár lenne neked is, nekem is ugyanannyi!”

¹⁹ a *Szent kapun* - Athén északnyugati kapuján, mely a temető, a Kerameikosz felé nyílt.

15. A gorombaság

A gorombaság az érintkezés során szavakban megnyilvánuló kíméletlenség.

Goromba az az ember, aki arra a kérdésre, hogy „Ez és ez hol van?”, így válaszol: „Hagyj engem békén!”; ha ráköszönnek, nem köszön vissza; ha elad valamit, nem mondja meg a vevőknek, mennyi az ára, hanem őket faggatja, mit kap érte; akik becsülik, és ünnepnapon ajándékot küldenek neki, azoknak szemébe mondja, hogy „bár ne küldtek volna semmit”; nem ismer bocsánatot, ha valaki véletlenül meglöki, kézzel érinti, vagy a lábára tapos; ha egy ismerőse baráti szívességgént arra kéri, járuljon hozzá a költségeihez, előbb odavágja, hogy „semmit sem adhat”, később elhossa ugyan az összeget, de felemlegeti, hogy „ez is ablakon kidobott pénz”; ha megbotlik az úton, szitkok özönét zúdítja a kőre; senkit huzamosabb ideig háborgás nélkül nem vár; sem énekelni, sem történeteket mesélni, sem táncolni nem hajlandó; és kitelik tőle, hogy még az istenekhez sem imádkozik.

16. A babonaság

A babonaságot, nyilvánvaló, úgy foghatnánk fel, mint az emberfeletti erők iránt táplált félelmet.

Babonás az az ember, aki „megtisztítja magát a szennytől”, kezet mos, és forrásvízzel perme-tezi a testét, aztán a szentélyből kilépve, borostyánt vesz a szájába, és naphosszat így járkál; ha menyét keresztezi az útját, tapodtat sem mozdul, míg csak el nem ment előtte valaki, vagy át nem hajított három követ az út túoldalára; ha netán kígyót pillant meg otthon, s ha az a vörös kígyó, akkor Szabazioszhoz fohászkodik,²⁰ ha meg a szent kígyó, akkor azon nyomban szentélyt alapít; ha a hármass utaknál álló áldozati kövek mellett megy el, mindegyiket meglocsolja olajoscedényéből, térdre hullik előttük, és csak áhítatos imádság után indul tovább; ha pedig liszteszsákját kirágja az egér, jósjelmagyarázóhoz siet megtudakolni, mi a teendő, s ha az illető azt válaszolja neki, hogy „adja csak oda egy börművesnek, és varrassa össze vele”, ő ügyet sem vet a tanácsára, hanem faképnél hagyja, és engesztelő áldozatot mutat be. Rögesz-méje, hogy folyton a házát „tisztítja”, mert - ez a szavajárása - „Hekaté²¹ tanyája lett”; ha séta közben bagolyhuhogást hall, halálra rémül tőle, és csak egy „Athéna hatalma nagyobb” elrebe-gése után távozik onnan; síremlékre rálépni, halotthoz vagy gyermekágyas nőhöz közelíteni nem hajlandó, mondván, hogy „elemi érdeke kerülnie a tisztátalanságot”; minden hónap negyedik és huszonnegyedik napján meghagyja háza népének, hogy melegítsenek bort, ő meg elmegy mirtuszt, tömjént és áldozati kalácsot vásárolni, aztán egész álló nap Hermaphro-ditosz²² szobrait koszorúzza; ha álmában rémképeket lát, sorra járja az álmofejtőket, jövődó-mondókat és madárjósokat a kérdéssel, melyik istenhez vagy istennőhöz tanácsos könyörög-nie, sőt felkeresi Orpheusz papjait²³ is, hogy avassák be őt a misztériumokba. Olyan embernek is bizvást tekinthetjük, aki elővigyázatosan meg-meghinti magát tengervízzel, hiszen ő is ha-vonta elzarándokol a tengerhez a felesége - vagy, ha a felesége nem ér rá, a dajka - és gyerme-kei kíséretében; ha a hármass utaknál lézengők közt valakinek a fején fokhagymakoszorút pillant meg, tüstént hazatér, tetőtől talpig megmosakszik, és papnőket hívat, hogy tengerihagy-mával és kölyökkutya tetemével körös-körül „megtisztítsák”; ha pedig örülte vagy epilepsziásra esik a tekintete, szent borzalommal köp²⁴ ruhájának a redői közé.

²⁰ *Szabazioszhoz fohászkodik* - a phrügiai eredetű istentől ugyanis szerencsét, üdvöt reméltek.

²¹ *Hekaté* - minden bűbáj, ártás és varázs istennője.

²² *Hermaphroditosz* - Hermész és Aphrodité kétnemű fia; tisztelete Athénban az i. e. 4. századtól fogva terjedt el.

²³ *Orpheusz papjait* - a mitikus dalnok aránylag korán egy misztikus-vallásos filozófiai irányzat központi figurájává vált.

²⁴ *szent borzalommal köp* - a nyálnak, a köpésnek ugyanis bajelhárító hatást tulajdonítottak.

17. Az elégedetlenség

Az elégedetlenség osztályrészünk igazságtalan fitymálása.

Elégedetlen az az ember, aki, ha barátja kóstolót küld neki a lakomából, a küldőnc jelenlétében így fakad ki: „Hát irigyelte tőlem a levest meg azt a rossz lőrét, hogy nem hívott meg a lakomára?”; ha szerelme megcsókolja őt, ez rá a válasza: „Kíváncsi volnék, vajon a lelked mélyén is így szeretsz-e!”; Zeuszra zsörtölődik, de nem azért, mert nem küld esőt, hanem mert késik vele; ha az utcán pénztárcát talál, megjegyzi: „Bezzeg kincset sohasem találtam!”; ha hosszasan alkudozott az árussal, és sikerült potom pénzen rabszolgát vennie, „Fogalmam sincs - mondja -, vásárolhat-e az ember valamirevalót ilyen olcsón”; ha meghozzák neki az örömhírt, hogy „fiad született”, mindjárt rávágja: „Tennéd hozzá, hogy oda a fél vagyonom, és igazad lesz”; ha perében egyhangú szavazással győz, szemrehányást tesz az ügyvédjének, hogy „rengeteg bizonyítékot kiaknáztatlanul hagyott”; ha pedig ismerősei baráti segílyt gyűjtöttek össze számára, és egyikük azt találja mondani: „Most már fel a fejjel!”, ő így válaszol: „Ugyan miért, mikor mindegyiketeknek vissza kell fizetnem a pénzt, és azonkívül még hálás is lehetek a jóságtokért?”

18. A bizalmatlanság

Nyilvánvaló, hogy a bizalmatlanság egyfajta, mindenkiben rosszindulatot sejtő gyanakvás.

Bizalmatlan az az ember, aki bevásárlásra menesztett szolgájának egy másik szolgát küld a nyomába, fürkéssze ki, mit mennyiért vett amaz; pénzt magánál hordja, és minden sztadionnyi út²⁵ után lekuporodik számba venni, megvan-e; feleségétől már ágyban fekvé kérdezi végig, lezárta-e a pénzesládát, rajta-e a pecsét a pohárszéken, elreteszelte-e az udvari ajtót, s bár az igennel felel, ő csak felcihelődik a fekhelyéről, méceszt ragad, ruhátlanul és mezítláb körüllohol, és személyesen ellenőriz mindent, de így is nehezen jön álom a szemére; akik pénzzel tartoznak neki, azoktól tanúk előtt követeli a kamatokat, „nehogy adósságukat letagadhassák”; megrögzött szokása, hogy köpenyét nem ahhoz adja be tisztítani, akitől a legjobb munkát várhatná, hanem aki mellett „megbízható személy” kezeskedik; ha valaki serlegeket jön kölcsönkérni tőle, többnyire nem ad, ha meg rokon vagy közeli ismerős az illető, kis híján tűzpróbának veti alá és leméri mindet, sőt majdnem kezeszt hívat, mielőtt egyet is átengedne; az őt kísérő rabszolgára ráparancsol, ne mögötte, hanem előtte menjen, úgy „szemmel tarthatja”, és nem szökhet meg útközben; ha pedig valaki vásárol tőle, és azt kérdezi, hogy „Mikor fizessek? Most nem érek rá”, így válaszol: „Emiatt ne fájjon a fejed, addig kísérlek, míg rá nem érsz.”

²⁵ *sztadionnyi út* - egy sztadion 164 méter, tehát „lépten-nyomon”.

19. A visszataszítótság

A visszataszítótság a test undort keltő ápolatlansága.

Visszataszító az az ember, aki leprától és sömörtől borított testtel és megfeketült körmökkel jár-ke, és kijelenti, hogy mindez nála „öröklött nyavalya”, apja és nagyapja is szenvedett tőle, következésképp „az ő nemzetségükbe senki sem csempészheti be magát egykönnyen”. Magától értetődik, lábszára örökké telides-tele sebekkel, ujjai zúzódásokkal, ő azonban ügyet sem vet rájuk, hanem hagyja, hogy elgennyesedjenek; hónalját és két oldalát majd tövig állatokéhoz hasonló, bozontos szőr fedi, fogai pedig feketék és odvasak, úgyhogy undor és utálat találkozni vele. És folytathatjuk tovább: evés közben fújja az orrát; áldozat alatt vakarózik; ha beszélget, fröcsög a nyála; ha iszik, nagyokat bőfög hozzá; az ágyban holtmocs-kosan hál a feleségével; a fürdőben „vérpezsdítőül” bűdös olajjal kenekedik; és vastag ingben, ütött-kopott és folt-hátán-folt köpenyegben megy az agorára.

Ha anyja madárjőshoz indul, elkáromkodja magát; imába és áldozatba merült emberek között földhöz csapja az áldozati poharat, és úgy nevet rajta, mint valami felettebb szellemes csínytevésen; ha fuvolajátékot hallgat, a közönségnek ő az egyedüli tagja, aki kezével veri a taktust, együtt dúdol az előadóval, és ráripakodik a fuvoláslányra, miért fejezte be olyan hamar a műsort; és ha túl akar köpni az asztalon, a bortöltögető szolgát találja telibe.

20. A modortalanság

A modortalanság, hogy meghatározásba foglaljuk, ártalmatlan, de bosszúságot okozó érintkezési mód.

Modortalan az az ember, aki beront, és első álmából veri fel a másikat, hogy „cseveghessen vele”; késlelteti azokat, akik épp tengerre szállnának; a látogatóit megkéri, „várjanak rá, míg sétájáról visszatér”; gyermekét kikapja a dajka öléből, hogy a magacsócsálta étellel és saját kezűleg etesse, csettegve gügyög hozzá, és „apuka kis gézengúza”-nak nevezi; evés közben meséli el, hogy hunyort ivott, ami „fent is, lent is alaposan meghajtotta”, s hogy „székletében az epe feketébb az asztalra tálalt levesnél”; ugyancsak ő az, aki a szolgák jelenlétében teszi fel a kérdést: „Mondd, anyukám, mit éreztél aznap, mikor vajúdtál, és világra hoztál engem?”, s anyja helyett már mondja is, hogy „boldogságot és fájdalmat egyszerre”, „de hát nem könnyen szerez ám az ember olyasmit, amivel ne járna együtt mindkettő”; ha lakomára hívják, hosszasan ecseteli, hogy nála a ciszternában jéghideg a víz, az ő kertjében sok és finom zöldség terem, az ő szakácsa kitűnően főz, hogy a háza akár egy szálloda, mindig zsúfolásig tele van, meg hogy a barátai olyanok, mint a lyukas hordó, hiába tömi őket megannyi jóval, nem tudnak eltelni vele; ha viszont ő ad lakomát, előbb bemutatja vendégeinek, mit tud a parazitája,²⁶ mikor pedig az ivásra kerül sor, buzdításul kijelenti, hogy „a jelenlévők szórakoztatására minden előkészület megtörtént”, csak szóljanak, a szolgálta máris elhozza a bordélyházból a fuvoláslányt, „akinek játékában és bájaiban valamennyien gyönyörűségünket leljük majd”.

²⁶ *mit tud a parazitája* - a parazita az antik lakomák lenézett „mulattatója” volt.

21. A nagyizolás

A nagyizolás, úgy foghatjuk fel, tekintélyszerzésre irányuló, nemtelen törekvés.

Nagyizoló az az ember, akinek egy lakomameghívás birtokában az a leghőbb vágya, hogy vendéglátója mellett heveredhessen le a lakomához; fiát az ünnepélyes nyiratkozásra²⁷ Delphoiba viszi; gondosan ügyel, hogy az inasa néger legyen; tartozzék bár egy mina²⁸ ezüsttel, úgy intézi, hogy adósságát csupa frissen vert pénzdarabban róhassa le; otthon nevelt csókájának - rá jellemző ötlet - kis létrát vásárol, s még bronzpajzsocskát is csináltat, hogy a madár ilyen felszerelésben ugránozhasson a létráján; ha ökröt áldoz, fejbőrét a bejáratnál szemközt kiakasztja, és hatalmas szalagokkal köti körül, hadd lássák a belépők, hogy ökröt áldozott; ha a lovak soraiban vett részt egy felvonuláson, utána díszruhájának más darabjait hazaviteti ugyan a szolgálával, és köpenyt ölt, de amúgy sarkantyúsan sétál körbe az agorán; ha melitéi ölébe kimúlik, síremléken kívül egy kis oszlopocskát is állíttat neki, s arra ráíratja: „Virág, Melité szülötte”; fogadalmi ajándékkul bronzból készült ujjat helyez el Aszklépiosz szentélyében, de azt minden áldott nap fényesíti, újrakoszorúzza, és friss olajjal keni meg. Magától értetődik, ő eszközli ki prütanisztársaitól,²⁹ hogy áldozatuk megtörténtét bejelenthesse a népnek; ilyenkor pompás ruhában feszítve, fején koszorúval lép a gyűlés elé, és így beszél: „Athéni férfiak, mi, prütaniszok, bemutattuk az áldozatot a nagy istenanyának,³⁰ hozzá méltó áldozatot, kedvező áldozatot, ti tehát fogadjátok a belőle fakadó áldást”, jelentése után pedig hazatér, és otthon elmeséli a feleségének, milyen módfelett sikeres napja volt.

²⁷ *ünnepélyes nyiratkozásra* - az első hajlat az isteneknek áldozták - ehhez azonban az athéninak nem kellett feltétlenül Delphoiba mennie.

²⁸ *egy mina* - azaz 100 drachma.

²⁹ *prütanisztársaitól* - prütaniszoknak nevezték az athéni tanács éppen hivatalban lévő ötven tagját. Az, hogy valaki ilyen minőségben bejelentette egy szokványos áldozat megtörténtét, csak a „nagyizoló” számára jelenthetett sikerélményt.

³⁰ *a nagy istenanyának* - Kübelének.

22. A fukarság

A fukarság egyfajta, túlzásba vitt, a tisztas kiadásoknak is gátat vető takarékoság.

Fukar az az ember, aki tragikus kórusának győzelméért fából való diadémmal adózik Dionüszosznak,³¹ s tintával íratja rá a nevét; ha a nép önkéntes felajánlásokat tesz, ő is jelentkezik, de vagy egy mukkot sem szól az összegről, vagy elillan a gyűlés kellős közepén; ha férjhez adja a leányát, az áldozati állat húsát a papokat illető rész kivételével eladja, az esküvő szolgaszemélyzetét pedig azzal a kikötéssel fogadja fel, hogy otthon étkeznek; mint triérarkhosz,³² a kormányos pokrócát teríti maga alá a fedélzetre, a sajátját meg félrerakja; gyermekeit - megrögzött szokása ez - a Múzsák ünnepén³³ nem küldi iskolába, hanem a rosszulállókra hivatkozik, hogy ne kelljen elvinniük a hozzájárulást; bevásárlás után a piacról saját kezében cipeli a húst, ruhája ölében a zöldséget; ha köpenyét a tisztítóba adta, otthon rostokol; ha egy ismerőse baráti segílyt gyűjt, és erről neki is beszéltek már, mihelyt az illetőt közeledni látja, kitér az útjából, és nagy vargabetűvel hazamegy; feleségének, bár szép hozományt hozott, nem vásárol szobalányt, hanem csak házon kívüli útjaira kísézőül bérel fel szolgát a női holmik piacán; kétszer talpalt sarut hord, de kijelenti, hogy „a bika sarva nem elnyűhetősebb”; felkelés után a lakást söpri, és a fekhelyeket poloskátlanítja; ha pedig leül, felhajtja agyonnyúzott köpenyét, mely alatt semmit sem visel.

³¹ *adózik Dionüszosznak* - minthogy a tragédiákat Dionüszosz ünnepein mutatták be; a „fukar” a *khoregia*, vagyis a kórusállítás kötelezettségének tett eleget, tehát korántsem saját jószántából szervezte a győzelmet arató tragikus kórust.

³² *mint triérarkhosz* - ugyancsak a vagyonos athéni polgár kötelezettségei közé tartozott a *triérarkhia*, azaz kiállítani, felszerelni, sőt olykor vezényelni is egy háromevezős (= *trérész*) hajót.

³³ *a Múzsák ünnepén* - a Múzsák, lévén ők a tudományok és a művészetek védőistenei, az iskolákban különös tiszteletet élveztek; ünnepüket majálissal, versenyekkel kötötték össze.

23. A hencegés

A hencegést nyilvánvalóan úgy foghatjuk fel, mint az elismerés egyfajta, nem létező javakkal történő hajhászását.

Hencegő az az ember, aki a mólón ácsorogva azzal traktálja az idegeneket, milyen temérdek pénzt fektetett be a tengeren; hosszú előadást tart nekik a kölcsönügyletek mibenlétéről, meg hogy ő maga mennyit nyert és vesztett vele; s miközben csak úgy dobálódzik az ezresekkel, rabszolgáját elszalajtja a pénzváltóasztalokhoz, holott egy árva drachma sincs a számláján. Ha úton van, az útitársával járhatja a bolondját: nagy hangon elmondja, hogy s mint harcolt Nagy Sándor oldalán, milyen közel állt hozzá, hány ékköves serleget hozott a hadjáratból, s az ázsiai mesteremberekről is „meri állítani”, hogy jobbak az európaiaknál; és minderről éppen ő fecseg, bár még ki sem tette a lábát a városból. Folytatásul megjegyzi, hogy immár harmadszor kapott Antipatrosztól³⁴ levelet, melyben hívja, látogasson el Makedóniába; továbbá vámmentes fakivitelt is felajánlott neki, ő azonban visszautasította, mert nem szeretné, ha akár egyvalaki is vádat emelne ellene, hogy az illendőnél barátibb viszonyban van a makedónokkal; és hogy az éhínség idején több mint öt talentumra rúgtak a kiadásai, ennyit juttatott a szűkölködő polgároknak, de hát „nem volt szíve nemet mondani”. Ha ismeretlenek ülnek mellette, egyikükkel a számológövecseket rakatja, ő meg hatszáz drachmányi, illetve minányi összegeket sorol fel, a hitelesség kedvéért mindegyikhez egy-egy nevet is hozzáfűzve, míg nem kihoz vagy tíz talentumot³⁵: az egészet, úgymond, barátai megsegélyezésére fordította, és, jelenti ki, „akkor még nem is számítja sem a triérarkhiákat, sem a többi kötelezettséget, melyeket önként vállalt”. El-elmegy a luxuslovakat árusító kereskedőkhöz is, és úgy tesz, mintha vásárolni akarna; a boltokat jártában két talentumért válogat ruhákat, aztán ráförmöd az inasára, miért nem hozta a pénzt magával; s bár bérelt lakásban lakik, a helyzetét nem ismerőknek azt állítja, hogy „atyai örökség”, de szeretne túladni rajta, mert „az estélyeihez már túlon túl szűk”.

³⁴ *Antipatrosztól* - Antipatrosz makedón király volt Nagy Sándor halála után; meghalt i. e. 319-ben.

³⁵ *tíz talentumot* - óriási összeg, mert 1 talentum = 60 mina.

24. A góg

A góg magunkon kívül mindenki másnak bizonyos fokú megvetése.

Gógös az az ember, aki, bármennyire sietne a másik, úgy dönt, hogy „majd a vacsora után, sétája alatt keresse meg”; ha valakivel jót tett, azt figyelmezteti, hogy „vésse az emlékeztébe”; ha döntőbírónak kéri fel, menet közben az utcán ítélkezik; ha tisztviselőnek választják, esküvel menti ki magát, mondván, hogy „ilyesmire nincs ideje”; meglátogatni senkit sem hajlandó elsőként; a kereskedőket és a bérlőket következetesen kora hajnalra rendeli magához; az utcán haladtában nem ereszkedik szóba a járókelőkkel, inkább hol a földre, hol meg az égre szegezi a tekintetét, mikor milyen a hangulata; ha vendégül látja a barátait, ő nem vesz részt a lakomán, csak egyik alantasának parancsolja meg, hogy törődjék velük; küldöncöt meneszt ahhoz, akihez indulni készül, hogy jelentse az érkezését; sem kenekedés, sem mosdás, sem étkezés közben nem fogad látogatót; ha elszámol valakivel, természetesen a szolgájának ad parancsot, hogy rakosgassa a számológövecseket, állapítsa meg és írja a végösszeget a másik terhére; leveleiben pedig nem azt írja, hogy „lennél szíves”, hanem hogy „így és így akarom”, „elküldtem érte hozzád, add ide”, „ne is próbálj mást csinálni”, meg hogy „a legrövidebb időn belül”.

25. A gyávaság

A gyávaság, nyilvánvalóan így foghatnánk fel, a lélek egyfajta behódolása a félelem előtt.

Gyáva az az ember, aki tengeri útján minden szirtet kalózhajónak kiált ki; ha fodrozódni kezdenek a habok, azon morfondíroznak, nincs-e útitársai között olyan, akit nem avattak be; ha észreveszi, hogy a kormányos változtat a menetirányon, faggatóra fogja, megtették-e az út felét, és mit olvas ki az égi jelekből, a mellette ülőnek viszont elárulja, hogy balsejtelmek gyötrik egy éjszakai rémlátomás miatt; utóbb a ruháját is leveti, és inasa kezébe nyomja, sőt már azért rimánkodik, hogy tegyék őt partra. Hadjárat közben, ha a gyalogság előrenyomul, odahívja démosztársait, és rábeszéli őket, hogy álljanak meg mellette, nézzenek előbb körül, mert, úgymond, „nehéz dolog ám kideríteni, csakugyan ez-e az ellenség”; ha fülébe jut a harci zaj, és látja az első halottakat, szól a körülötte állóknak, hogy „a nagy sietségben elfelejtette magához venni a kardját”, visszalohol a sátrába, a szolgáját kiküldi, és ráparancsol, tartsa szemmel, hol van az ellenség, ő meg fegyverét a párna alá dugja, és jó sokáig bent matat, mintha azt keresné; ha aztán a sátorból meglátja, hogy egyik barátját hozzák sebesülten, tüstént odafut, vet neki néhány bátorító szót, és segít cipelni; ettől kezdve vele foglalatoskodik, tetőtől talpig lemossa, és melléje telepedve, a legyeket hessenti a sebéről - mindent inkább, csak az ellenséggel ne kelljen harcolnia; ha pedig a kürtös rohamra fúj, a sátorban kucorogva, így méltatlankodik: „Hogy a fene enne meg! Nem hagyja elaludni ezt a szerencsétlent az örökös trombitálással!”; végül, bár a testét bemocskoló vér más sebéből származik, elébe megy a csatából visszatérőknek, s mintha az életét kockáztatta volna, úgy adja tudtukra, hogy „megmentettem egy barátomat”, sőt bevezeti a sebesülthöz démosz- és phülétársait,³⁶ hadd lássák, és mindegyiküknek előadja, miképpen cipelte őt „tulajdon két karjában” a sátorig.

³⁶ *phülétársait* - a phülé több démoszt magában foglaló területi-közigazgatási egység; Athénban tíz phülé volt.

26. Az oligarchia

Felfoghatnánk az oligarchiát úgy, mint egyfajta, hatalom és vagyon birtoklására irányuló uralkodási vágyat.

Oligarchikus jellemű az az ember, aki, ha a népgyűlésben azon folyik a vita, kiket válasszanak meg az arkhón mellé az ünnepi felvonulás társrendezőinek, előáll, és azt bizonygatja, hogy „a tiszt betöltőit teljhatalommal kell felruházni”, s ha mások tizedet javasolnának, neki az a véleménye, „elég egy is, de az ember legyen a talpán”; a homéroszi eposzokból egyedül azt a sort jegyezte meg, hogy

*nem jó ám a sok úr kormányzata, egy legyen úr csak,*³⁷

a többire nem emlékszik; és természetesen ő szokott használni olyasfajta fordulatokat is, mint „nekünk magunknak kell összejönnünk és megtárgyalnunk a dolgot”, „szakítsunk végleg a piaci csöcselékkel”, „többé hivatali tisztségekért se törjük magunkat, hogy ne legyünk ilyen csürhe kényének-kedvének kiszolgáltatva”, és „vagy csak ezek, vagy csak mi kormányozhatjuk a várost!” Déltájban indul el otthonról - köpenyén elegáns redők, frizurája közepesen nyírt, körmei ízlésesen levágva -, s miközben végigvonul az Ódeion utcán, így fortyognak benne a gondolatok: „A feljelentők miatt kihál az élet a városban”, „a törvényszékek megvesztegetett bírái előtt mindig a rövidebbet húzzuk”, „fel nem foghatom, mi csábítja azokat, akik manapság közpályára lépnek”, „hálátlan a tömeg, ajándékokkal és bőkezűséggel bárki lekenyerezheti”, meg hogy ég a szégyentől a népgyűlésen, ha egy toprongyos éhenkórász telepszik melléje. Felteszi a kérdést: „Mikor szabadulunk meg a közterhektől és a triérarkhiáktól, melyek koldusbotra juttatnak?”; „gyűlöletes fajzat a demagógok”, mondja, s mindjárt hozzáteszi, hogy elsősorban Thészeusz felelős a városra zúdult bajokért, hiszen ő terelte tizenkét városból egybe a tömeget, ő vetett véget a királyságnak, hanem aztán elnyerte méltó büntetését, mert a csöcselék első áldozata is ő lett - és így tovább, valahányszor idegenekkel vagy vele egyívású és azonos pártállású polgárokkal akad össze.

³⁷ *nem jó ám... egy legyen úr csak* - Iliász 2, 204.

27. Az örökifjúság

Az örökifjúság, így foghatnánk fel, korunkhoz már nem illő foglalatosságok kedvelése.

Örökifjú az az ember, aki hetvenéves fejjel költeményrészleteket bifláoz, de poharazás közben belesül a szavalásba; fiától vesz leckéket „Jobbra át”-ból, „Balra át”-ból és „Hátra arc”-ból; a hősök ünnepén befizeti a hozzájárulást, csak hogy az ifjakkal fáklyás futásban versenyez-hessen; ha történetesen Héraklész templomába kap meghívást, természetesen köpenyét ledobva erőlködik, hogy felemelje és hátrafeszítse a bika fejét;³⁸ el-eljár a tornacsarnokokba, hogy részt vegyen a birkózóedzéseken; a mutatványosok bódéiban három vagy négy előadást is végigrostokol, mert kívülről akarja tudni a dalbetéteket; ha Szabaziosz misztériumaiba avatják be, minden igyekezetével azon van, hogy a pap őt ítélje a legdaliásabbnak; szerelemre lobban egy hetaira iránt, és faltörő kosokkal ront az ajtajának, mígnem a vetélytársa elagya-bugyálja, és az ügy a bíróságon ér véget; vidékre más lován utazik, hogy mellesleg lovaglásbeli ügyességét is gyakorolja, de földre huppan, és a fejét töri; a „Tizedikén Ünneplők Egyleté”-ben összejövetelt rendez azok számára, akik vele együtt az egylet felvirágoztatói voltak; „nagy szobrot” játszik az inásával; gyermekei nevelőjét íjász- és dárдавető versenyre hívja ki, sőt azt tanácsolja, „vegyen példát majd róla”, mintha amaz nem is konyítana hozzá; a fürdőben birkózik, s közben szaporán riszálja az ülepét, hogy képzett birkózónak tűnjék; ha pedig asszonyok vannak jelen, tánclépéseket próbál, magában még a dallamot is dúdolva. Ilyen megszállottakká és magukból kivetkőzöttekké teszi az embereket a túltengő tanulásvágy.

³⁸ *felemelje ... a bika fejét* - az áldozatra szánt állatról van szó.

28. A rágalmazás

A rágalmazás lelki készség a rosszindulatú beszédre.

Rágalmazó az az ember, aki, ha megkérdezik tőle, „kicsoda ez és ez”, egy családfakutató szakszerűségével ad felvilágosítást: „Előbb néhány bevezető szó az illető nemzetségéről. A fickó apja kezdetben a Szósziasz névre hallgatott, katonáskodása alatt Szószisztratosszá lépett elő, a démosztagok jegyzékébe pedig már Szószidémosznak írták be. Hanem az anyja előkelő ám, thrák származású, hiszen Krinokoraka a kis édes neve, de hát az efféle nőszemélyeket tekintik hazájukban előkelőknek. Barátunk tehát, mint ilyen szülők sarjához illik, sötét egy csirkefogó!” Jóhiszemű embereknek így beszél: „Én aztán kiismertem, mifélek azok, akikről te naiv tájékozatlansággal áradozol nekem!”, s ennek utána részletes magyarázatba fog: „Ezek a hölgyek az utcán a járókelők közül szedik az áldozataikat”, „az amolyan vesd-szét-a-lábad ház, ami cseppet sem üres fecsegés, mert, ahogy mondani szokták, az utcán üzekednek, akár a kutyák”, „egy szó, mint száz, csupa férfifaló néember”, és „asszony létükre saját kezűleg eresztenek be az utcai kapun”. Ha mások szapulnak valakit, ő természetesen tódítja, mondván: „Ezt az embert mindenki másnál inkább gyűlölöm. Undorító egy figura, már az ábrázatáról is lerí. És az elvetemültsége? Párját ritkítja! Íme, a bizonyíték: felesége több talentum hozományt hozott, gyereke van tőle, mégis mindössze három bronzgarast ad neki kosztra, és Poszeidón napján³⁹ is arra kényszeríti, hogy hideg vízben mosakodjék!” Ha társaságban ül, mindig azon köszörüli a nyelvét, aki éppen távozott, s ha már elkezdte, nem tudja megállni, hogy az illető atyafiságát is ne ócsárolja; de saját rokonairól és barátairól, sőt az elhunytakról is ő mondja a legtöbb rosszat, mert a rágalmazást, melyet élete legkedvesebb időtöltéseként űz, póre őszinteségnek és demokráciának kiáltja ki.

³⁹ *Poszeidón napján* - ez a tél kellős közepére esett.

29. A bűnpártolás

A bűnpártolás rokonszenv a rossz iránt.

Bűnpártoló az az ember, aki megbélyegzett és közjogi perekben elítélt személyekkel érintkezik, és azt képzeli, hogy a velük való kapcsolat eredményeként tapasztaltabb és félelmetesebb hírű lesz; a becsületes embereket illetően az a véleménye, hogy „a természet rendje szerint senki sem becsületes”, mert „mindenki egyforma”, s csak gúnyból használja a „becsületes” szót; a bűnöző viszont, úgymond, „szabad szellem”, s ha valakit bűnös jellemként emlegetnek, elismeri ugyan, hogy egyben-másban igazat beszélnek róla az emberek, de „bizonyos tulajdonságait nem ismerik”; az ő szemében ugyanis az illető „jó képességű, barátaihoz ragaszkodó, talpraesett férfi”, s határozottan állítja róla, hogy „remekebb emberrel még sohasem találkozott”; ha amaz a népgyűlésben beszél, vagy a bíróság ítélkezik fölötte, ő pártját fogja; nem mulasztja el az ott ülők figyelmébe ajánlani, hogy „ne a személyt, hanem az ügyet nézzék, úgy ítéljenek”; előadja, hogy „ez a férfi hű kutyaként őrzi a népet a jogtiprók ellen”; s kijelenti, hogy „senki nem lesz, aki szívén viselje a közjót, ha ilyen embereket félreállítunk”. Ugyancsak rá jellemző, hogy jöttment senkiket is pártfogásba vesz, a bíróságok előtt sötét ügyek védelmét is elvállalja, s ha ő bíraskodik, a felek vallomásait rosszindulatúan értelmezi.

Mindent összevetve, a bűnpártolás a bűn édestestvére, és igaz a közmondás, hogy hasonszőrű a hasonszőrűhöz húz.

30. A haszonlesés

A haszonlesés tisztességtelen haszonra irányuló vágy.

Haszonleső az az ember, aki lakomavendégeinek nem szolgáltat fel elég kenyeret; kölcsönt a nála megszállt idegentől kunyerál; ha szétoszt valamit, úgy véli, hogy „az osztónak igazság szerint két rész jár”, s ezt azon nyomban ki is porciózza magának; ha bort árusít, még a barátjának is vizezeten adja; színházba csak akkor indul, de akkor a fiait is viszi, mikor a színház bérlői már ingyen beengedik; ha hivatalos kiküldetésben van, a várostól kapott útiköltséget otthon hagyja, és követtársaitól kér kölcsön; kísérő rabszolgájával több poggyászt cipeltet, mint amennyit elbír, és a többiekénél szűkmarkúbban adagolja neki az ételt; a vendégeket megillető ajándékokból kiköveteli a maga részét, és eladja; a fürdőben kenekedve ráförmed a rabszolgára: „Avas olajat vásároltál, fickó!”, és a szomszédjával kenekedik; ha emberei az utcán néhány bronzgarast találtak, nem állal részt követelni belőle, mondván, hogy „Hermész ajándéka⁴⁰ köztulajdon”; ha köpenyét tisztítóba adja, és ismerősétől vesz kölcsön egyet, hosszú napokig húzza-halasztja az időt, míg csak vissza nem követelik. És folytathatjuk tovább: saját kezüleg méri ki háza népe fejadagját, de aprócska és ráadásul horpadt fenekű mérőedénnyel, s még jócskán le is csap belőle; áron alul vásárol valamit a barátjától, aki abban a hiszemben van, hogy jó vásárt csinált, ő pedig busás haszonnal ad rajta túl; ha harminc mina adósságot fizet vissza, természetesen elsinkófal egy négydrakhmást; ha fiai betegség miatt nem mennek iskolába, a hiányzásukkal arányos összeget levonja a tandíjból, s Anthesztérión⁴¹ hónapban, mikor olyan sok az ünnep, egyáltalán nem küldi őket tanulni, hogy ne kelljen a teljes tandíjat lerónia; ha rabszolgájától beszedi a bérleti díjat, a bronzpénz átváltási költségét is ráhárítja, s ugyanígy tesz intézőjével is, valahányszor elszámol vele; ha phratriatársait⁴² vendégeli, rabszolgái számára is követel a közösen vett élelmiszerekből, az asztalról lekerülő félig megevett sárgarépákat pedig leltárba veszi, hogy a felszolgáló személyzet el ne csenhesse; ha ismerőseivel utazik együtt, ő is amazok szolgálait dolgoztatja, a sajátjait viszont bérmunkásnak szegődte el, s még be sem fizeti bérüket a közös kasszába; ha pikniket tartanak nála, csak természetes, hogy suttyomban felszámítja az általa adott fát, lencsét, ecetet, sőt és lámpaolajat is; ha barátainak egyike nőszül, vagy a leányát készül férjhez adni, jó előre elutazik, hogy ne kelljen nászajándékot küldenie; és ismerőseitől csupa olyan holmit kér kölcsön, amit többé nem követelnek, s még ha adnák, akkor sem igen szoktak visszavenni.

-&-

⁴⁰ *Hermész ajándéka* - minden talált tárgyat, értéket Hermész ajándékának tekintettek.

⁴¹ *Anthesztérión* - a mi időszámításunk szerint február vége, március eleje.

⁴² *phratriatársait* - a phratría eredetileg több rokon nemzetség szervezete; a phratriatagok közös ünnepeket, közös lakomákat tartottak.